

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 148 / Olot, febrer 2023

Coordinació: Xavier Puigvert • Edició: Ajuntament d'Olot - Cultura i Educació i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / LA CULTURA DEL PATINET ELÈCTRIC

Ens agradi o no ens agradi, una nova modalitat de mobilitat urbana s'ha introduït a la nostra ciutat en una progressió, de moment aritmètica, que amenaça d'escalar cap a geomètrica. La congestió del trànsit viari convencional, les limitacions del transport públic, el preu inabastable del turisme privat per a sous baixos i altres factors expliquen aquesta aparició i el ràpid desplegament del patinet elèctric pels carrers de la nostra ciutat.

Es tracta d'una nova *cultura urbana* –entesa com a expressió innovadora de determinats grups joves en entorns urbans– que vol conjugar la necessitat d'un transport ràpid, barat i sostenible en termes mediambientals amb unes determinades actituds i maneres de vestir i de comportar-se amb l'entorn (per ser *guai*, *cool*, *swag*, *dope* o com coi es digui ara). La innovació, però, comporta un problema de convivència: l'estil de vida dels usuaris del patinet elèctric presenta alguns principis representatius que es troben al límit de la civilitat. Per exemple, la presència de llambordes en els carrers més cèntrics del nucli urbà d'Olot i l'existència, en d'altres, de ressals al centre de la calçada fan que els partidaris de la nova mobilitat trobin més còmode passar per la vorera, tant si aquesta està anivellada amb el paviment central com si és elevada. A banda d'aquest tret característic, els *electropatinetistes* –ni

tan sols tenim una denominació normativa i de consens per als nous genets– es consideren més vianants que conductors i, per tant, troben que les regles de circulació de vehicles no els afecten. I de la mateixa manera que es consideren immunes a la direcció prohibida de qualsevol carrer, tampoc veuen clares les limitacions a l'ús dels telèfons mòbils o d'auriculars connectats o sense fils en els seus trajectes. Actualment, totes i cadascuna d'aquestes accions, que la nova tribu urbana considera inherents als seus costums culturals, són considerades infraccions al reglament de VMP (vehicle de mobilitat personal), que regula el patinet unipersonal, d'una o més rodes i impulsat per motor elèctric.

Durant un temps, a Olot, els *skaters* o usuaris de patins de quatre rodes insistien a fer-se seves algunes places i raconades del centre. El notable desgast del mobiliari públic i la mala maror amb els vianants que provocava el seu estil de vida van aconsellar trobar un espai adequat perquè poguessin practicar la seva passió en un lloc (magnífic) plenament concebut per fer-ho. Però aquells patinets són una plataforma sobre rodes amb una finalitat esportiva que es pot restringir a un perímetre, no un sistema de transport personal sense límits sobre asfalt com són els elèctrics actuals. La comparació no ens és útil per apuntar maneres de conèixer.

En altres ciutats, sobretot en grans metròpolis, ja fa temps que s'ha optat per una política sancionadora sense gaires contemplacions, o cap ni una. La multa també ha estat, a Olot, la manera d'enfrontar el problema més greu del *way of life* patinador: el casc no es veia com una eina de protecció, sinó com una nosa que els esguerrava l'estètica. Després d'un període d'informació i consell prou generós, la Policia municipal va aplicar les sancions previstes i ara ningú no se l'oblida a casa (una altra cosa és si es corda bé). Seria molt trist que l'adopció de totes i cadascuna de les normes mínimes de convivència i seguretat per part del col·lectiu s'haguessin d'anar imposant a còpia de control policial i denúncia.

Possiblement, el problema (creixent) es pot abordar reforçant el paper actiu dels agents cívics locals. Aquesta figura administrativa està pensada per informar els ciutadans sobre la normativa en els àmbits de la convivència, el trànsit, els residus, etc., en col·laboració amb la Policia municipal. Potser a base de guanyar-se la confiança dels patinadors urbans, Olot, que forma part de la xarxa de ciutats educadores catalanes, aconseguirà que assumeixin que la seva cultura es basa en un vehicle totalment equiparable als cotxes i les bicicletes. Elèctrics o no, tant se val.

JOAN BRUGADA

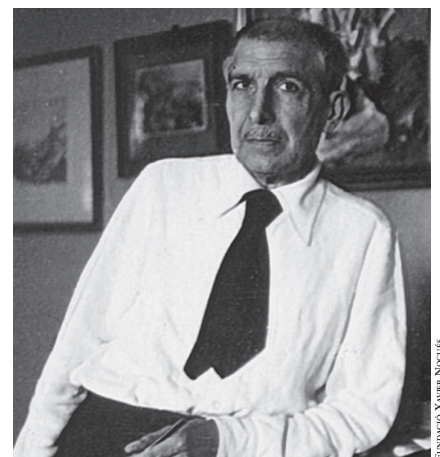
ANIVERSARI / 150è ANIVERSARI DEL NAIXEMENT DE XAVIER NOGUÉS

Francesc Xavier Nogués Casas va néixer a Barcelona el 18 de febrer de 1873. Va destacar com a gravador noucentista i va ser autor de més de 140 gravats obtinguts amb tècniques diverses (aiguaforts, aiguatintes i puntes seques).

L'any 1934 es va incorporar com a professor de gravat i litografia a l'Escola Superior de Paisatge d'Olot que acabava de crear la Generalitat de Catalunya. Un cop establert a la ciutat, Nogués va introduir la tècnica en les pràctiques artístiques locals –només s'hi havia conreat esporàdicament en

els segles XVII-XVIII– i va formar autors locals com ara Ramon Barnadas, Sebastià Congost, Iu Pascual, Josep Pujol, Leonci Quera i Xavier Vinyoles en aquesta disciplina. Al final de la Guerra Civil espanyola i ja suprimida l'escola superior, va tornar a Barcelona, on va morir l'any 1941.

En reconeixement de la tasca docent que havia exercit aquí, l'any 2000 la Fundació Xavier Nogués, el Centre Catòlic d'Olot i l'Ajuntament d'Olot van crear el premi que duu el seu nom per premiar la trajectòria artística d'un gravador.

FONOTIC: XAVIER NOGUÉS

Des de l'any 2016, l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), de Sant Cugat del Vallès, custodia el fons Casa Ventós de Sant Cristòfol les Fonts (Olot) (ANC1-1188), cedit a títol de còmode per la família Teixidor de Ventós. Aquest fons, que es conservava a la casa pairal olotina fins al moment de l'ingrés, conté la documentació generada pels patrimonis Ventós, Frigola i Santaló, propietaris d'un gran nombre de masos i terres repartits per la Garrotxa, el Ripollès i altres comarques.

La suma de la documentació textual en paper ocupa 5,2 m (52 unitats d'instal·lació), a més de 854 pergamins, la data més reculada dels quals és l'any 1156. Un cop descrit el fons, l'ANC ha creat 175 unitats de catalogació plenament consultables en línia des del mes de gener de 2022. Els arxivers responsables de l'elaboració de l'inventari del fons, Josep Fernández Trabal i Miquel Pérez Latre, no van dubtar a considerar-lo "del tipus d'arxius patrimonials essencials per al coneixement de la història agrària de Catalunya".

De l'anàlisi de la documentació conservada es dedueix que el patrimoni Ventós es va originar en una família pagesa del mas del mateix nom, situat a la parròquia de Santa Maria de Finestres i documentat des de 1280. En el segle XV els Ventós de Finestres va ampliar la seva extensió amb les terres abandonades de l'antic mas Murrià, i en el segle següent van prosperar amb l'obtenció dels drets de la batllia del priorat de Finestres i dels masos Papagalls i Lledó, del veïnat de Sant Martí, a la vall de Santa Pau. Com molts petits pagesos enriquits, van voler tenir residència a Olot, on van comprar una casa a la vila, l'any 1601, i el mas Soler de les Fonts al terme municipal, el 1684. Posteriorment, una encertada

política d'enllaços matrimonials amb pubilles ben dotades els va permetre incorporar el patrimoni Frigola, de Navata, Folcrà, de Sant Joan de les Abadesses, i Santaló, d'Olot.

Precisament, el tractament arxivístic del fons realitzat a l'ANC ha partit de l'ordenació de l'arxiu patrimonial encarregada per la família Ventós al prevere Pau Ferrer després de la unió dels patrimonis Ventós, Frigola i Santaló, finalitzada l'any 1783. Sembla que Ferrer va crear diversos lligalls (*carteres*, en la seva terminologia) per diferenciar el subfons al qual pertanyien els documents que en formaven part i la tipologia documental (títols de propietat, censals, correspondència, arrendaments, plets i documentació judicial, èpoques i rebuts fiscals...). També va transcriure en paper bona part dels pergamins que formen part dels lligalls.

Entre moltes altres propietats, el fons forneix informació sobre el mas Ventós de Finestres, els masos Papagalls, Lledó i Puig de Santa Pau, els masos Soler, ara Ventós, i Boixeda de Sant Cristòfol les Fonts, el mas Frigola de Navata i el mas Masó de Festús, a Llanars. A més, permet conèixer al detall el patrimoni aplegat per la família Santaló d'Olot, consistent en els drets sobre la batllia de Pinoses, pertanyent al monestir de Sant Joan de les Abadesses, en terres de la Vall de Bianya i sobre altres masos de la Vall d'en Bas. Finalment, pot ser també d'utilitat als historiadors locals la documentació relativa al municipi d'Olot, i en especial a la parròquia de Sant Cristòfol les Fonts que hi era integrada, i una col·lecció de cadastres i amillaments del diferents termes garrotxins on la família Ventós tenia propietats.

XAVIER PUIGVERT I GURT

BREVIARI

Ja es poden consultar a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa els **protocols notarials de l'any 1922** del districte d'Olot. Concretament, el passat mes de gener van ingressar a l'Arxiu quatre volums que contenen les escriptures protocol·litzades pel notari Vicenç Capdevila Boloix, i un volum del notari Hermenegild Danés Colldecarera, tots dos amb plaça a Olot. Enguany no ha ingressat cap volum de la notaria de Besalú, vacant des de 1920 fins a finals de 1925. Com se sap, els protocols notarials són de lliure accés per als investigadors a partir de cent anys d'antiguitat.

...

Recentment, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa ha ingressat el llibre recull de firmes *Merecido homenaje tributado a Dª Ana Mª Abad Cantavella, ejemplar maestra nacional de Olot, con motivo de su jubilación*, redactat el febrer de l'any 1949. El llibre conté les firmes de les autoritats, el personal d'ensenyament i les alumnes que van voler retre homenatge a **Ana M. Abad Cantavella**, directora de l'escola de nenes a l'Escola Elemental d'Olot des de 1907. Nascuda a Vila-real (Castelló de la Plana) el 6 de gener de 1879, Abad va deixar empremta a la ciutat olotina com a docent i esperantista. Un cop jubilada va tornar a la població de naixement i el volum ara ingressat a l'Arxiu es va conservar a la ciutat de València en mans del seus familiars directes.

...

Des del 24 de febrer fins al 31 de març, la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa acollirà l'exposició "**Abecedari volcànic**", d'Anna M. Vila i Cristina Simon. Es tracta d'un projecte expositiu inspirat en el paisatge i el territori de la Garrotxa de la mà del món literari del haiku, una estrofa d'origen japonès, i del món visual i artístic de la cal·ligrafia expressiva. A partir de vint-i-set lletres localitzades dins del haiku, es vol generar una experiència sensorial cromàtica i literària que faci viatjar l'espectador pel territori volcànic.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

GUIX, Josep i VILA, Anna,
Agenda del pagès 2023, Girona: Hermes Comunicacions, 2022, 192 p.

RIBERA, Carles,
Acció Ciutadana. Premsa política republicana a Olot i Girona (1930-1934), Barcelona: Fundació Josep Irla, 2022, 177 p.

RODÀ, Jenni,
Punt de partit, Olot: El Bassegoda, 2023, 176 p.

RUIZ DE LOS PAÑOS, Nèlida D.,
Història i propòsits dels Cine Club Olot. El cineclubisme a Olot, Olot: Ajuntament d'Olot-Cultura i Educació, 2022, 167 p.

Rutes del barroc, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2022, 99 p.
Conté textos de Miquel Àngel Fumanal.

Sant Llorenç del Mont (922-2022). 1.100 anys de l'abadia, Albanyà: Santuari de la Mare de Déu del Mont, 2022, 196 p.

ARTICLES

AYGUABELLA, Maria,
“Racons: La Sebastianeta”, *El Soroll. Revista Semestral*, núm. 76, desembre 2022, p. 30-31.

BORRÀS, Xavier,
“La històrica troballa de setanta-quatre bombes a la Vall d'en Bas”, *Verntallat*, núm. 62, 2022, p. 22-24.

BUSQUETS, Cesc i RAMOS, Jordi,
“Les fosses dels camps de batalla de la Guerra Civil de 1936-1939. Una aproximació arqueològica a les exhumacions de soldats al front de l'Ebre”, *Revista d'Arqueologia de Ponent*, núm. 31, 2021, p. 143-161.

BUSQUETS, Cesc et al.,
“Soldats rebels de la Guerra Civil de 1936-1939 enterrats fora del cementiri de Figuerola d'Orcau (Isoña i Conca Dellà, Pallars Jussà)”, *Revista d'Arqueologia de Ponent*, núm. 31, 2021, p. 163-191.

LLAVINA, Xantal i BERTRAN, Laia,
“Entrevista a Genís Roca i Jordi Sellas”, dins *La Nadala. Any 56*, Barcelona: Fundació Carulla, 2022, p. 76-87.

MERINO, Imma,
“Vindicació apassionada d'un cineasta italià [Marco Bellocchio]”, *L'Avenç*, núm. 497, gener 2023, p. 52-56.

MURLÀ, Josep,
“Mil anys de la consagració de Santa Maria de la Pinya”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2154, 5 gener 2023, p. 22.

MURLÀ, Josep,
“Ens ha deixat Mn. Lluís Solà”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2154, 5 gener 2023, p. 54.

NOGUER, Rosa M.,
“El nostre poble: la Torre dels Tilers”, *Nyer. Butlletí d'Informació Municipal. Ajuntament de les Planes d'Hostoles*, núm. 20, 2022, p. 64-65.

PADRÓS, Joan Antoni,
“Frau pagès i pressió senyorial. El cas de la Vall d'en Bas a Catalunya, segle XVI”, *Estudis d'Història Agrària*, núm. 34, 2022, p. 185-222.

PALLÀS, Xavier i GASCONS, Núria,
“La construcció del campanar dels Hostalets d'en Bas”, *Verntallat*, núm. 62, 2022, p. 29-34.

PLANA, Santi,
“La faràndula de la Vall d'en Bas: la gegantessa Beatriu de Milany”, *Verntallat*, núm. 62, 2022, p. 25-26.

PUJOLAR, Joan,
“Valencian sociolinguistics: Aracil, Ninyoles and the minority question”, *Journal of Sociolinguistics*, 25/2, 2021, p. 131-158.

RODRÍGUEZ, Marta,
“Entrevista als fundadors de l'estu-

di RCR Arquitectes”, dins *La Nadala. Any 56*, Barcelona: Fundació Carulla, 2022, p. 58-69.

ROS, Joaquim,
“En record d'en Jordi Compta i Prat”, *L'Hostolenc. Butlletí d'Informació Municipal*, núm. 55, agost-desembre 2022, p. 44.

TORRENT, Pere,
“El Pont de Ferro: una història per no oblidar”, *L'Hostolenc. Butlletí d'Informació Municipal*, núm. 55, agost-desembre 2022, p. 45.

VALERI, Xavier,
“Història: Inventari d'alcaldes, regidors i membres de juntes municipals”, *El Soroll. Revista Semestral*, núm. 76, desembre 2022, p. 38-39.

VILAR, Josep,
“Història: La Maria de Can Barrufa”, *L'Argelaga. La Revista d'Argelaguer*, núm. 50, desembre 2022, p. 29-31.

TEXTOS ELECTRÒNICS

AGUSTÍ, Bibiana i DÍAZ-CARVAJAL, Antònia,
“Les necròpolis a les sagreres de l'Alt Empordà”, dins *II Congrés de l'Espai Català Transfronterer. Fat/Fatum. Publicació Digital de Divulgació Científica*, Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2022, p. 105-118. Disponible a: <https://iee.cat/fat_digital/>

CASTANYER, Pere et al.,
“Les esglésies d'Empúries”, dins *II Congrés de l'Espai Català Transfronterer. Fat/Fatum. Publicació Digital de Divulgació Científica*, Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2022, p. 74-102. Disponible a: <https://iee.cat/fat_digital/>

VALLS, Marta et al.,
“Les ceràmiques dels comtats d'Empúries, Besalú i el Rosselló dels segles X-XI. Una aproximació des de l'arqueometria”, dins *II Congrés de l'Espai Català Transfronterer. Fat/Fatum. Publicació Digital de Divulgació Científica*, Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2022, p. 146-158. Disponible a: <https://iee.cat/fat_digital/>

DEL DINOU AL VINT-I-U / L'HOSPITAL DOCTOR BARNADAS

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Aquests dies que he voltat pels hospitals, m'he fixat que l'Hospital d'Olot i Comarcal de la Garrotxa no té nom propi, com sí que el tenen el Trueta, el Broggi o el Trias i Pujol. Amb bon criteri, l'Hospital de Sant Jaume d'Olot va perdre el nom quan es va traslladar al nou edifici del Pla de Dalt. No podia ser d'una altra manera perquè, de fet, el que es va traslladar va ser la mil vegades reformada clínica del doctor Fàbrega i no pas l'Hospital de Sant Jaume, que segueix essent on era. On ha estat sempre, tot i que en diguin Residència d'avis Sant Jaume.

Francesc Fàbrega i Mas era un metge cirurgià barceloní que va presidir l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i Balears (1912-1913) i el Reial Automòbil Club de Catalunya (1913-1918). El 1916, la Lliga Regionalista el va proposar com a candidat a diputat per la circumscripció d'Olot per a les següents eleccions, aprofitant que estiuejava a la ciutat i coneixia la zona. No era un caramel, ja que des del 1907 el banquer tradicionalista olotí Pere Llozas havia revalidat totes les eleccions; a vegades, sense cap contrincant. Per tenir èxit en el seu projecte, Fàbrega es va reunir amb els sectors socials olotins que no donaven suport als tradicionalistes per saber què podia fer per guanyar el seu suport. Qui era alcalde d'Olot, el també metge Eveli Barnadas, el va convèncer perquè financés una clínica moderna. L'ajuntament va fer les obres d'adequació i el polític va pagar l'equipament mèdic. I gràcies a aquesta entesa, el febrer de 1916 l'hospital inaugurava la seva clínica i Fàbrega va sortir elegit diputat per la Lliga Regionalista. Hi va ajudar que Llozas s'oposés fèrriament a l'autonomia de Catalunya.

No tenir un hospital amb un nom propi no és important. Hi ha grans hospitals amb nom genèric com el de la Vall d'Hebron o el Clínic; però renunciar a posar-li nom és perdre una oportunitat de fer un reconeixement a una trajectòria mèdica. Ben segur que el doctor Fàbrega seria un candidat sòlid per rebatejar el nostre hospital, però hi hauria altres candidats que, a criteri meu, tindrien més mèrits des del punt de vista mèdic i local. El més clar, el doctor Eveli Barnadas Vila, perquè, a part d'haver estat un transcendent bon alcalde i un actiu i influent periodista, també va destacar en el camp mèdic local. Barnadas era un metge higienista i un habitual conferenciant en els casinos locals sobre neteja, higiene, alimentació, prevenció de la tuberculosi, etc. El 1897, va proposar crear a la ciutat una "casa de la curació, on hi hauria d'haver una saleta d'operacions, un parell de quartos amb llits pels malalts, operats o no, i a més una modesta instal·lació d'hidroteràpia, electroteràpia, gimnàs...". Però, com que no li van fer gens de cas, va muntar pel seu compte el primer gimnàs d'Olot, amb sala de banys terapèutics. I, anys després, va inaugurar el primer gabinet de teràpies elèctriques i raigs X. Quan va guanyar l'alcaldia, va promoure la construcció de la clínica i la creació de La Caritat i va aprovar unes modernes ordenances governatives que feien gran èmfasi en la higiene. Eren tan avançades al seu temps que van estar vigents durant prop de cent anys. Per si no n'hi hagués prou, juntament amb altres metges va crear la primera mútua olotina exclusivament mèdica, La Previsora, i va promoure i dirigir el Sindicat de Metges Olotí, el Col·legi de Metges de Girona i la Creu Roja local.

UN TOC AMB EL PEHOC / ENTRE RESCLOSES I VOLCANS

La industrialització primerenca va definir la identitat garrotxina tant com la relació amb l'entorn natural i la vida rural. Durant el segle XVIII la nostra comarca va experimentar aquell fenomen que anomenem protoindústria, global pel seu abast mundial, però molt desigual segons el lloc. A diferència d'altres zones on aquesta tendència socioeconòmica va mantenir un caràcter molt tradicional i supe-

reditat a l'activitat agrària, a la riba del Fluvià s'hi desenvolupà una activitat econòmica sòlida basada en el tèxtil, el paper i la indústria de la pell. En aquell moment, l'aprofitament del riu i l'explotació forestal amb finalitats energètiques van ser vitals perquè molins i petites factories poguessin prosperar fins a esdevenir un dels grans pols de producció manufacturera del país.

Durant el procés d'industrialització, l'absència d'altres fonts d'energia com el carbó i l'aïllament relatiu que caracteritza la nostra comarca, i que en dificulta i encareix la importació, van fer la indústria garrotxina totalment dependent de la força hidràulica. D'aquesta manera el món *modern* i industrial va quedar fixat al territori, estretament vinculat al món rural i agrari.

No cal dir, però, que aquesta relació ha estat més sovint marcada pel conflicte que per l'harmonia. El model tradicional català, del mas i la família terratinent, era predominant a la Garrotxa durant el segle XIX, vinculat al carlisme i al catalanisme conservador. Paral·lelament, la ciutat d'Olot es-

devenia un focus de pensament liberal, federalista i republicà. Durant les dècades de la Restauració, els industrials i els empresaris van guanyar pes en el si del partit conservador.

Amb unes fàbriques cada cop més grans, la població dels estrats baixos de la societat tradicional va tendir a traslladar-se a ciutats i nuclis de població més grans, com ara Olot, Tortellà o Sant Joan les Fonts. La nova classe obrera, urbana i assalariada, es va sindicar i organitzar, i es va postular com un nou actor polític en una societat canviant. Afortunadament, l'agitació social i les lluites ideològiques del passat han donat pas a la discussió pacífica de les idees. La confrontació entre la necessitat d'infraestructures i la de preservar el medi ambient són, en essència, les mateixes qüestions, però canalitzades de maneres ben diferents.

La identitat garrotxina s'ha format a partir d'aquest binomi. Vivim en una terra marcada pels fenòmens naturals, però els volcans, els terratrèmols i els aiguats també han dibuixat el nostre caràcter, la gastronomia, l'art, l'arquitectura... Les fonts d'energia que utilitzem seguiran configurant el paisatge, i també faran que la vida a la comarca sigui sostenible ecològicament i econòmicament viable. Com el nostre passat, el nostre futur inevitablement estarà marcat per la forma com ens relacionem amb el territori, per l'explotació que en fem i per com aconseguim viure-hi, treballar-hi i gaudir-ne.

GERARD SERRAT NOGUÉ

(EN)RAONEM? / EMPRESES LINGÜÍSTICAMENT RESPONSABLES

SERVEI DE CATALÀ D'OLOT-LA GARROTXA (olot-garrotxa@cpnl.cat)

La responsabilitat social empresarial (RSE), també dita corporativa (RSC), promou una gestió que té a veure amb els efectes i afectes que l'empresa genera en l'entorn on està ubicada i en tots els seus grups d'interès (personal, clients, comunitat local, etc.). Es tracta de canviar la forma de treballar amb la voluntat que aquest nou enfocament incideixi en *l'àmbit econòmic, el mediambiental i el laboral*. Però també *en el social i la governança*, dos àmbits especialment importants, perquè el lideratge ètic de l'empresa i el desenvolupament dels valors són el motor del canvi que ha de convertir l'empresa en un model per a la resta, i perquè el vector social ha d'impulsar els impactes positius en la comunitat pivotant sobre aspectes fonamentals com ara la llengua.

Aquests cinc vectors també estan representats en els ODS, és a dir, els objectius de desenvolupament sostenible que marca l'Agenda 2030 de les Nacions Unides com a pla d'acció a favor de les persones i el planeta, la prosperitat, la pau i la justícia. A la comarca, aquests ODS s'han reconvertit en ODG, objectius de desenvolupament a la Garrotxa, des del Fem Garrotxa, com a pla estratègic 2020-2030.

Tèrmes com *sostenibilitat, transparència, resiliència, ètica empresarial, excel·lència...* són conceptes que han de formar part dels valors que representa l'RSE en les organitzacions. És, com ja hem comentat, una forma nova de treballar tenint en compte tots els elements i no només maquillant uns determinats aspectes (el que en anglès anomenen *greenwashing* i els catalans sempre n'hem dit "vendre fum").

La comarca de la Garrotxa es vol convertir en un territori socialment responsable, i és en aquest marc on s'ha concebut el **Projecte ELR, empreses lingüísticament responsables**, que inclou la llengua com un element més d'aquesta gestió de caràcter holístic.

El Projecte ELR, nascut el 2017, està configurat per tres fases, en cadascuna de les quals es treballa un aspecte de la gestió lingüística, sempre partint de la base que aquella organització està establint un compromís que ha de mantenir en el temps. La fase 1 està centrada en la imatge externa de l'empresa; la fase 2 en les comunicacions i la fase 3 en el personal. Per tal que aquesta feina sigui transversal, es fa conjuntament amb dues acreditacions més: el Codi de gestió sostenible, una eina impulsada per Garrotxa Líder el 2005 i que se supervisa des de Turisme Garrotxa, i la Carta europea de turisme sostenible (CETS), que impulsa i audita el Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa.

El Consorci per a la Normalització Lingüística de Girona, al qual pertany el Servei de Català d'Olot-la Garrotxa, revisa la feina feta en el marc de la gestió lingüística i acredita cadascuna de les fases, fins a completar el projecte.

El 2020 les ELR van quedar aturades per la pandèmia, com tantes altres línies de treball, cosa que vol dir que és un projecte que té una vida curta de només 4 anys; malgrat això, des del 2018 una cinquantena d'empreses i serveis de la Garrotxa han passat per alguna fase ELR.

Aquest 2023, es pot demanar de formar part de les ELR **del 18 de gener al 28 de febrer**. Només cal anar al web de DinàmiG, descarregar la sol·licitud de la fase corresponent (la Fase 1 si l'organització comença aquest programa; la 2 o 3 si ja hi està treballant), omplir-la i registrar-la al Consell Comarcal de la Garrotxa via instància genèrica.

La connexió amb la llengua del lloc on està ubicada una empresa (el km0 lingüístic) i un pla d'acció glocal, és a dir que es pensi globalment però s'actui localment, són dues de les bases d'aquesta nova estratègia organitzativa socialment responsable. Enraonem-ho.

ELS NOMS DE LA TERRA / RENOVAU REBAIXAT

XAVIER PUIGVERT I GURT

Provenir d'un llinatge antic no garanteix perdurar en l'espai. Ni tan sols en el record. Un gran nombre d'exemples demostren que qualsevol accident en el trajecte pot esborrar completament un bell nom de casal de la memòria local.

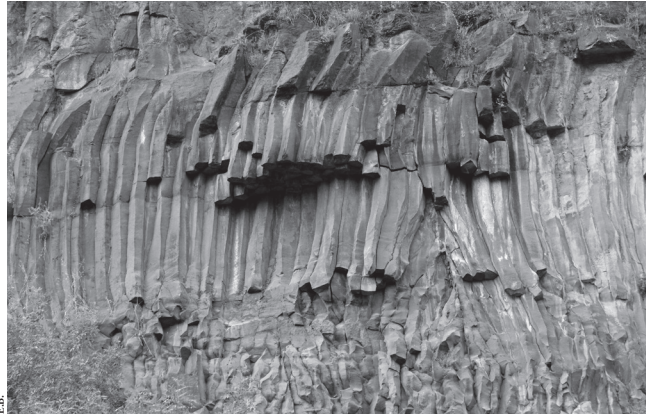
Perquè ens en fem una idea, n'hi ha prou amb assenyalar amb el dit el cas del *mas Renovau*, d'Olot, repudiat per tothom. Procedia de l'ampli repertori d'antropònims germànics que aquí va gaudir de prestigi entre els segles V i XII. Un prestigi que, deia Coromines, "en certs moments fou grandíssim i abassegadora la moda". L'ara exòtic *Renovau* va ser nom d'home, com *Alabau, Aribau, Brutau, Girbau, Renau, Rigau, Tubau...*, que només ens són propers com a cognoms o integrants de topònims mestissos (*Fontajau i Viladrau*, els més sonats). Finalment, el gruix de noms d'estirp germànica va ser desbandat per una nova moda cristiana, que prioritzava elements llatins, grecs i hebreus. D'aquella desbandada només van restar els que havien triomfat en les cases nobiliàries o en el santoral: en el cas que ens ocupa, poc més que *Arnau* i *Guerau*.

El mas olotí, doncs, devia la denominació a un individu que havia fixat la seva residència al Pla de Dalt en una etapa

molt reculada. Durant segles, els seus descendents van ostentar la divisa sense problemes i, en més d'una ocasió, van donar llustre al nom com a integrants del govern municipal. Però del renom no se'n menja, i a l'inici del segle XVII un excés d'endeutament familiar va apartar els darrers Renovau del treball de les terres ancestrals. La família successora, uns Quintana que provenien del veïnat del Corb, s'hi van establir com a masovers cap a 1624, abans d'esdevenir-ne els propietaris. Els nous amos no van tenir una tirada especial pel nom, però el van mantenir viu fins a 1879, en el moment d'inscriure la finca en el registre oficial com a *mas Rebaixinc*. I doncs? *El camp de Rebaixinc* era una petita peça de terra, mitja quartera, a tocar del mas Renovau –però propietat d'una altra família, els Torà– que oferia una vaga semblança fonètica i que devia sonar bé tant a propietaris com a veïns. L'antropònim fòssil va cedir el lloc a aquell topònim simpàtic, segurament format a partir de *reveixí*, 'element que va contra direcció, al revés'. Molt escaient.

Ja se sap que els nous usos desfan de la mateixa manera palauets i pairalies. I sempre començant pel nom. *Sic transint nomina mundi!*

EMILI BASSOLS I ISAMAT

Els lingüistes olotins Joaquim Monturiol i Eloi Domínguez, en el seu estudi sobre el vocabulari associat a la pedra seca (2014), recollien un bon reguitzell de termes oblidats i actualment en desús, entre els quals voldria destacar-ne un de concret, el de la *pedra ferral*. Un dels seus informadors s'hi referia com a basalt i, efectivament, la pedra ferral no és altra que la roca basàltica compacta, dura, que conforma moltes de les colades de lava de la zona volcànica de la Garrotxa. Avui ningú no utilitza aquest terme, però en temps pretèrits, havia estat ben present en les al·lusions als tipus de materials volcànics que omplen les valls d'Olot. Fem-ne un breu repàs.

L'historiador Enric Aragonès, en el seu article sobre els primers estudis geològics de la zona volcànica de la Garrotxa (XVI-XIX), esmenta que l'erudit i acadèmic Antoni Ponç (1725-1792), en el volum corresponent a Catalunya de la seva obra *Viaje de España* (1788), descriu les propietats de les roques d'Olot diferenciant la pedra ferral, la pedra tosca i la sorra negra. De fet no s'esplaia massa en la descripció de la pedra ferral i diu, únicament, que “es muy pesada”. Aragonès afegeix que Ponç no va visitar Olot i que la informació l'obtingué de fonts locals, per tant, hem de suposar que aquest terme era present en la parla popular. Uns quants anys més tard, el 1819, l'arquitecte Antoni Celles (1775-1835), re-

clamat des d'Olot per diagnosticar l'estat de conservació de l'església de Sant Esteve, escriu que “igualmente observé que los puntos de apoyo de los edificios los construyen en Olot con grandes masas de lava porosa o compacta llamada piedra ferral por su dureza y color semejante al hierro”. També l'enginyer de mines Édouard Debilly (1802-1874), després de visitar la zona volcànica el 1826 acompanyat de Francesc Xavier de Bolòs (1773-1844), estableix els tipus petrològics de laves olotines i en distingeix quatre tipus: laves compactes (*pedra ferral*), varietats de transició, laves poroses i putzolanes o sorres volcàniques. I, seguint l'estela pètria del terme, saltem al 1895, quan Cels Gomis (1841-1915), folklorista i enginyer, va publicar una nota sobre els volcans de la Vall d'Hostoles a la revista local *El Eco de la Montaña* i, fent referència a la capacitat erosiva de les aigües de la riera d'Aiguavella, ens vol fer adonar que “de tal manera han desgastat una roca com la basàltica que, precisament per la seva duresa, ha merescut dels habitants de aquest país lo nom de pedra ferral”. Sembla clar que el període d'esplendor en l'ús del terme coincideix amb l'època de màxima activitat de les pedreres de basalt de les valls d'Olot i del Brugent. La nota “La pedra ferral de Sant Feliu de Pallerols”, de l'historiador Xavier Solà, publicada a la revista *Les Garrotxes* (2020), en deixa testimoni. La duresa de la pedra ferral la feia ideal per a la producció de llambordes (o *llambordins*, com deia en Núñez), en castellà *adoquines*, destinades a la pavimentació de places i carrers. La pedrera del Sesquer, formada per la lava del volcà Puig Roig, a Sant Feliu de Pallerols, va ser una de les més productives.

I podem acabar aquest recull històric d'al·lusions a la pedra ferral amb una mica d'ironia, com la de la nota apareguda el 1908 a la revista local *El Deber*, en la qual, davant l'increment de 10 cèntims de la carn de xai i la temença del redactor que seguís pujant, plantejava que “por este camino, si algún químico no descubre el modo de hacer comestible la *pedra ferral*, buen número de ciudadanos de Olot no sabremos con qué alimentarnos”. Tal com anem, haurem de preguntar al químic com ho té i si ja ha acabat la feina.

LA NÒRIA DEL TEMPS, 4 / PERIODISME (1)

DOMÈNEC MOLI

Si un ofici o professió ha variat en el curs dels darrers vuitanta anys és el de periodista. Cal dir que fins als anys setanta del segle passat el periodisme no existia com a disciplina universitària. És al voltant d'aquesta data que surt una disposició segons la qual aquell que demostrí un temps determinat de col·laboració en els mitjans de comunicació pot assolir el títol de periodista. A partir d'aquí, la carrera de periodisme es va establir dins dels programes formatius de les universitats. Fins a aquell moment, més que d'uns coneixements, el periodisme era producte d'una vocació. Entrava en el llinar en el qual es movien els lletraferits del moment. No era necessari un altre coneixement que aquell impuls indefinible que fa que una persona, sobretot durant la joventut, senti la necessitat d'explicar allò que veu i sent a la gent de la seva societat. L'impuls pot arribar propiciat per una imparable rebel·lia envers el món que t'envolta o simplement al revés: per una simpatia envers coses que vols compartir.

Les publicacions impreses abans de la guerra que han arribat a les nostres mans mostren un panorama molt diversificat: des de les revistes humorístiques, en les quals els

dards de la crítica ferotge es tiraven envoltats de sarcasme i humor desprietat, fins a aquelles que sorgien d'estaments (religiosos, sindicals, polítics...) molt consolidats dintre de la societat, tot passant per les narracions dels historiadors, pensadors, advocats del poble... En el catàleg d'una exposició feta el 1914 a la biblioteca olotina, ja s'hi esmenten quasi una cinquantena de publicacions de premsa local que havien tingut el seu moment de glòria, i la majoria, una vida curta. D'altres sobreviuen, com *El Deber*, que sota l'ala protectora de l'Església catòlica, arribaria a ser la més longeva fins al 1936. En la presentació del catàleg, el prologuista es refereix a aquest fet com una demostració “de la *poixansa* literària dels olotins”.

Aquesta consideració de treball literari aniria mutant a partir de la postguerra fins a desembocar en el que és avui: una carrera dedicada bàsicament a la informació. La literatura cal buscar-la en un altre clos. Acabada la guerra, la dictadura i l'Església anirien agafades de la mà fins i tot en aquesta qüestió. Els qui sentien la vocació d'escriure només tenien dos camins: la FET i les JONS o l'Església. En la primera opció, tenies una censura; en la segona, dues.

JOSEP M. MUÑOZ

El 10 de desembre passat, al vespre, se sentia pels carrers d'Olot el so sincopat dels clàxons que, de forma inconfusible, sol acompanyar la celebració d'una victòria més o menys sonada en un partit de futbol. Aquesta vegada, però, no es tractava d'un partit del Barça: la colla relativament nombrosa i sorollosa de gent jove –nois i noies d'origen africà, la majoria fills de marroquins però també de subsaharians– que es concentrava a la plaça de Catalunya celebrava el triomf de la selecció de futbol del Marroc sobre Portugal, en un partit de quarts de final d'una Copa del Món que es jugava en un indret insòlit, Qatar. El Marroc, que havia eliminat Espanya a vuitens de final, era la primera selecció d'un país africà que arribava tan lluny en un campionat mundial de futbol, dominat sempre pels equips europeus o pels dos grans equips sud-americans.

Amb tot, aquesta dada no era potser la que cridava més l'atenció, sinó el fet que la selecció del Marroc estava integrada per jugadors que, la meitat d'ells, havien nascut fora del Marroc, en els països on havien emigrat els seus pares. El fenomen no era exclusiu de la selecció magribina –de fet, segons llegeixo al diari, un 16% dels mundialistes de Qatar 2022, és a dir, 137 del total de 832 futbolistes que hi van participar, no representaven el país on van néixer (i en ocasions es van enfrontar a l'equip del país on han nascut i viuen). Però el Marroc era, sens dubte, el cas més esclatant: dels 26 jugadors seleccionats, 14 eren “estrangers”, procedents de sis països diferents: un d'Itàlia, dos d'Espanya, tres de França i tres més de Bèlgica, quatre dels Països Baixos, i fins i tot un que va néixer al Canadà –Yassine Bounou, el que havia estat porter del Girona i que es fa dir, occidentalitzant el cognom, Bono.

Tot plegat posa de manifest la contradicció, i a vegades la dissociació, amb què, en aquest món globalitzat els joves fills de la immigració viuen la seva identitat, escindida entre el país que els pares van deixar enrere, i als valors del qual s'aferren, i el país on ells s'han criat i s'han educat, però que continua considerant-los immigrants i, per tant, no pròpiament membres de la comunitat. Això fa que molts fills de la immigració es facin la pregunta, tan senzilla en l'enunciat com problemàtica en la resposta, de quan deixaran de

ser considerats immigrants i passaran a ser considerats tan catalans (o tan belgues o tan italians) com tota la resta. En un excel·lent documental emès fa ben poc a TV3 (*Atrapades entre dos mons*), una de les noies que el protagonitzen, catalana filla de magribins, que hi denuncia coratjosament l'opressió de l'Islam en tant que dona lesbiana, s'acaba fent un tatuatge, una marca indeleble prohibida per l'Islam, que es fa fer com una penyora que no li permetrà “tornar enrere” en el pas que ha fet per laïcitzar-se: enmig d'un perfil de l'estret de Gibraltar, s'hi fa gravar la frase “Entre dos mons”.

Una altra catalana d'origen marroquí, l'escriptora Najat El Hachmi, escrivia aquells dies (“Per sort, la identitat no és com el futbol”, *Ara*, 7/12/22) que es recordava quan, al pati de l'escola, li preguntaven que si mai es produïa un enfrontament entre Espanya i el Marroc, a favor de qui aniria (“amb qui vas, eh, amb qui vas?”). I afegia: “Alguns tenien l'estranya necessitat de posar contra les cordes els mestissos, els indefinits, els apàtrides i renegats, els qui no creïem en aquesta visió futbolística de la pertinença.” I feia una matisació interessant: “Les nenes, no cal dir-ho, érem del tot indiferents a aquella necessitat de reduir-ho tot a un joc d'oposicions sense matisos”, mentre que els nois “es prenién amb fervor religiós el tema del futbol: en un entorn tremendament mestís i alegrement impur, necessitaven l'estabilitat i la claredat unívoca de l'adscripció excloent a la qual poder-se adherir amb ferotge lleialtat”. Arribada l'ocasió de l'enfrontament (futbolístic) entre Espanya i el Marroc, El Hachmi remarca el fet que una majoria dels jugadors de la selecció marroquina no han nascut al país i algun fins i tot té dificultats a enfil·lar tres frases seguides en el dialecte marroquí. I escriu: “Molts descendents d'immigrants ens vam sentir identificats amb la seva manca de domini de la llengua que se suposa que és la nostra.”

En un futbol on els equips grans són autèntiques multinacionals (fa poc que el Real Madrid va jugar un partit en què, dels onze jugadors d'inici, cap no era espanyol), la celebració de la Copa del Món té un punt d'anacrònic. Perquè encara que segueixi despertant passions –i permetent, a països com el Marroc o l'Argentina, una ocasió poc freqüent de revifar l'orgull nacional–,

el Mundial de futbol no deixa de ser una constatació que vivim en un món ben diferent del que va donar lloc a l'estat nació.

BREVIARI

El passat mes de desembre, la Cambra de Comerç de Girona va fer lliurament de les **Distincions als Establiments Històrics 2022**, en la seva 43a edició. Entre les empreses que van rebre el reconeixement per poder acreditar haver acomplert 50 anys o més, hi figuren Transports Minguet, negoci fundat l'any 1922 a Sant Joan les Fonts, i Espuña, empresa d'embotits d'Olot, tot i que nascuda a la Vall de Bianya el 1947. Per causa de la pandèmia, tan sols feia mig any que s'havien pogut celebrar els actes de lliurament de les **Distincions als Establiments Històrics 2021**, que van incloure l'empresa garrotxina Hotel La Perla, d'Olot, fundada el 1971, i que van destacar la participació de l'olotina Pilar Comas en la creació del restaurant Els Caçadors, de Ribes de Freser, l'any 1970. La informació sobre les empreses guardonades en aquestes dues edicions apareix en dos opuscles que es poden consultar a <https://www.cambragirona.cat>.

•••

El repositori digital Tesis Doctorals en Xarxa va incorporar fa uns mesos el treball *El paisatge sonor de la Catalunya medieval (segles VI-XIV). Un exercici de restitució emocional des de l'arqueologia del so*, de Laura de Castellet i de Ramon (Barcelona, 1965), llicenciada en Belles Arts i màster en Cultures medievals. La tesi, dirigida per Marta Sancho, va ser defensada el març de 2022 en el Seminari del Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona (UB), i es fonamenta en el projecte guanyador de la **Beca Ernest Lluch 2014**. Gràcies al guardó, de Castellet va poder estudiar alguns objectes sonors de la Garrotxa medieval, coneguts arqueològicament o iconogràficament, a més de comprovar el seu àmbit sonor sobre el territori, damunt del paisatge original.

VIVÈNCIES / ENTREGA I EFICÀCIA

JOAN TRESSERRAS

Vaig tenir l'oportunitat de conèixer de prop el cos de bombers de la nostra ciutat, quan encara no s'havia professionalitzat i depenia de l'Ajuntament. Era un cos de voluntaris amb autèntica vocació de servei, entesa com la passió, el compromís i l'esperit d'entrega cap a l'activitat. Remarco la paraula passió perquè crec que és el mot més ajustat per definir allò que sentien realment aquells homes carregats de bona fe. El cos fou fundat el 1855 i, si volen entrar en les seves facècies, els recomano el llibre de Josep Murlà, *Els bombers d'Olot, 150 anys de la seva història (1855-2005)*. Jo avui parlaré d'un fet de quan tenien quarter al carrer del pare Antoni Soler, a la planta baixa del que fou l'antic convent carmelità i caserna militar.

Quan es produïa un incendi, sonava l'aparell d'alarma, situat al campanar de l'església de Sant Esteve, i segons el nombre i la llargada dels tocs, es transmetia la zona del municipi on hi havia el foc. I aleshores els voluntaris, que eren a la feina, a casa seva o allà on fos, segons els seus horaris, sortien esperitats pels seus propis mitjans cap al quarter a buscar l'equip personal i els vehicles i estris d'extinció (que sempre foren deficientes, en comparació amb els de l'època). Recordo molts bombers que arribaven al quarter amb motos o cotxes privats que els havien recollit pel sistema de l'autoestop. Tot s'hi valia, per tal de guanyar temps, en uns moments frenètics alimentats per l'alarma de Sant Esteve, que continuava sonant de manera persistent i angoixant. Òbviament, cal recordar que l'Olot d'aquella època no era com l'actual, d'hores puntes amb glopades de trànsit i atapeïda de semàfors i direccions prohibides. Les fàbriques i els tallers, on se solien produir més incendis, encara es trobaven en el nucli urbà i els polígons industrials tan sols eren un projecte de futur. Estic parlant de seixanta anys enrere. I en aquells anys va tenir lloc un sinistre en el qual el nostre cos de bombers demostrà una vegada més l'entrega i l'eficàcia, a voltes posades en entredit

pels esperits negatius i *fotetes*, que de tot hi ha.

Succeí el dia 8 de setembre de 1965, a dos quarts de dues de la tarda, quan la majoria d'olotins es disposava a seure a taula pel tradicional, en aquell temps, dinar de Festa Major. A tal hora començà a sonar el senyal d'alarma de foc i, amb aquesta crida, es posà en marxa el singular protocol del cos que hem explicat més amunt: que els voluntaris, fossin on fossin, quan oïssin el senyal s'havien de dirigir al quarter del barri del Carme per equipar-se i arribar al lloc del foc, que en aquest cas era a la plaça de Jaume Balmes. Tota aquesta maniobra es va fer en un interval de temps que fregava els vint minuts, en una mostra d'entrega i bona pràctica del conjunt i de cadascun dels components. En puc donar fe perquè era a dinar a casa dels meus pares, veïna del quarter, i vaig ser testimoni de l'arribada dels voluntaris i amb el meu cotxe, un Citroën 2 CV, en vaig dur uns quants al lloc del foc, que ja havia cremat com un llucet tota la coberta de lona d'un circ, el Cirque de París —el circ era un espectacle que feia Festa Major—, i les tasques dels bombers consistiren a impedir que el foc arrasés els tancaments i les graderies, majorment de fusta. La causa del sinistre s'atribuí a un curtcircuit.

Recordo amb neguit, després de tants anys, què hauria pogut passar si el foc s'hagués iniciat tan sols unes hores més tard, amb una gentada omplint el recinte del circ. En aquest poc temps, allò que va ser una seqüència dissortada hauria resultat una tragèdia, la magnitud de la qual no puc calibrar, però sí imaginar.

Són fets que et creen un sentiment d'imptència real davant d'allò que s'anomena *la sort*, determinada per causes imprevisibles i de la qual nosaltres som els inoperants i involuntaris receptors. És el vol erràtic i imprevisit de la moneda a l'aire, la cara o la creu, que determina el nostre futur, com es reflecteix de manera emocionant i magistral en el film de Woody Allen *Match Point*. A Olot, a la Festa Major de 1965, va sortir la cara.

MEMÒRIA D'ACTUALITAT / ELS SENGLARS

Ara oyats tots cominalment què us fa a saber la cort, a instància d'elscuns prohomes de Sent Privat: que com mossèn en Bernat Cavaler, procurador del comptat de Busulun, agués feta posar pena de *L solidos* a tots los prohomes de perròquia de Sent Privat que tot hom de la dita perròquia anàs I die a casa dels porchs senglàs, segons tenor de la dita crida d'equí feta, e la dita pena de *L solidos* fos perlongade tro a Mertror [*fins a Tots Sants*] pus proppesat de voluntat dels dits prohomes, e ara als uns prohomes de la dita perròquia aien request que la dita cassa sie continuada e, per amor de ço, la dita cort notificant als dits prohomes de Sent Privat la dita pena e crida mana ab veu d'equeste present crida a tots los prohomes de la dita perròquia

de Sent Privat que a la dita cassa vaien e tornen totes setmanes I die, segons forma e tenor de la dita primera crida feta per lo honrat procurador. E açò mana la dita cort a tots los prohomes de la dita perròquia generalment, sots la pena dels dits *L solidos* a cascun per cascuna vagade que contrafassen.

•••

Ara oyats què us mana mossèn Bernat Cavaler, procurador general del comptat de Besulun, de consentiment de l'honrat en Pere dez Prat, assessor seu en lo dit comptat: que com a el sia stat dat entenent que porcs senglàs destruxen la terra e ls esplets que en aquela són sembrats, e per tal com açò és profit comun, mana lo dit procura-

dor ab veu d'equesta present crida a tot hom generalment dins lo dit vescomptat constituïts que tots, so és, de quiscun alberch I persona, so és la hereu ho persona que sia sufficient, casse de qui avant un die de la setmana los dits porchs, so és, en aqueles partides là un los dits porchs són e de qui avant seran, contínuament e per tal que ls dits porchs isquen de la terra. E açò lus mana lo dit honrat procurador a quescun per cascuna vegade que contrafassen e a la dita cassa felesquen, sots pena de *L solidos* gonyadós a la cort del dit vescomptat, sens neguna amor, que no n'aurien.

Crides del pregoner del Mallol

1371-1372

ACGAX, Notarials, el Mallol, reg. 3, 70r i 76r